Gilgamesz

Wczesno-dynastyczny okres rozpoczął się po zerwaniu z kulturą poprzedniego okresu Nasr Jemdet które zostało radiowęglowo datowane na około 2900 lat p.n.e., na początku I wczesnodynastycznego okresu. Brak inskrypcji znalezionych nie daje możliwości weryfikacji żadnych imion królów, które mogą być związane z wczesnodynastycznym I okresem. Okres I różni się od okresu II Ewczesnodynastycznego przez wąskie cylindry pieczęci w okresie I wczesnodynastycznym i szerszych pieczęci II okresu wczesnodynastycznego z wygrawerowanymi scenami bankietowymi lub scen walk zwierząt. II okres wczesnodynastyczny zaczyna się z panowaniem Gilgamesza, władcy opisanego poniżej.

Historia Uruku jest tak stara, jak dzieje Sumeru. Początki miasta sięgają 5000 roku p.n.e. Powstały tu wtedy dwa ośrodki skupione wokół dwóch świątyń, które przez następne tysiąclecia były sercem Uruku. Pierwszą była świątynia boga Ana, zwana dziś Białą Świątynią. Drugą świątynię poświęcono Inanie i zwano ją Eanna, czyli Dom Niebios. Nazwa ta może zastanawiać, skoro to imię An oznaczało Niebo, a Inana była boginią miłości i planety Wenus. Cóż, Inana wszak również była w niebiosach, a nazwa świątyni pochodzi zapewne z okresu, gdy bóg An odchodził już w cień zostawiając rządzenie światem swoim dzieciom. Wyrazem tego był również fakt, że z czasem to świątynia Inany stała się głównym ośrodkiem kultu i władzy w mieście, a sama bogini patronką Uruku.

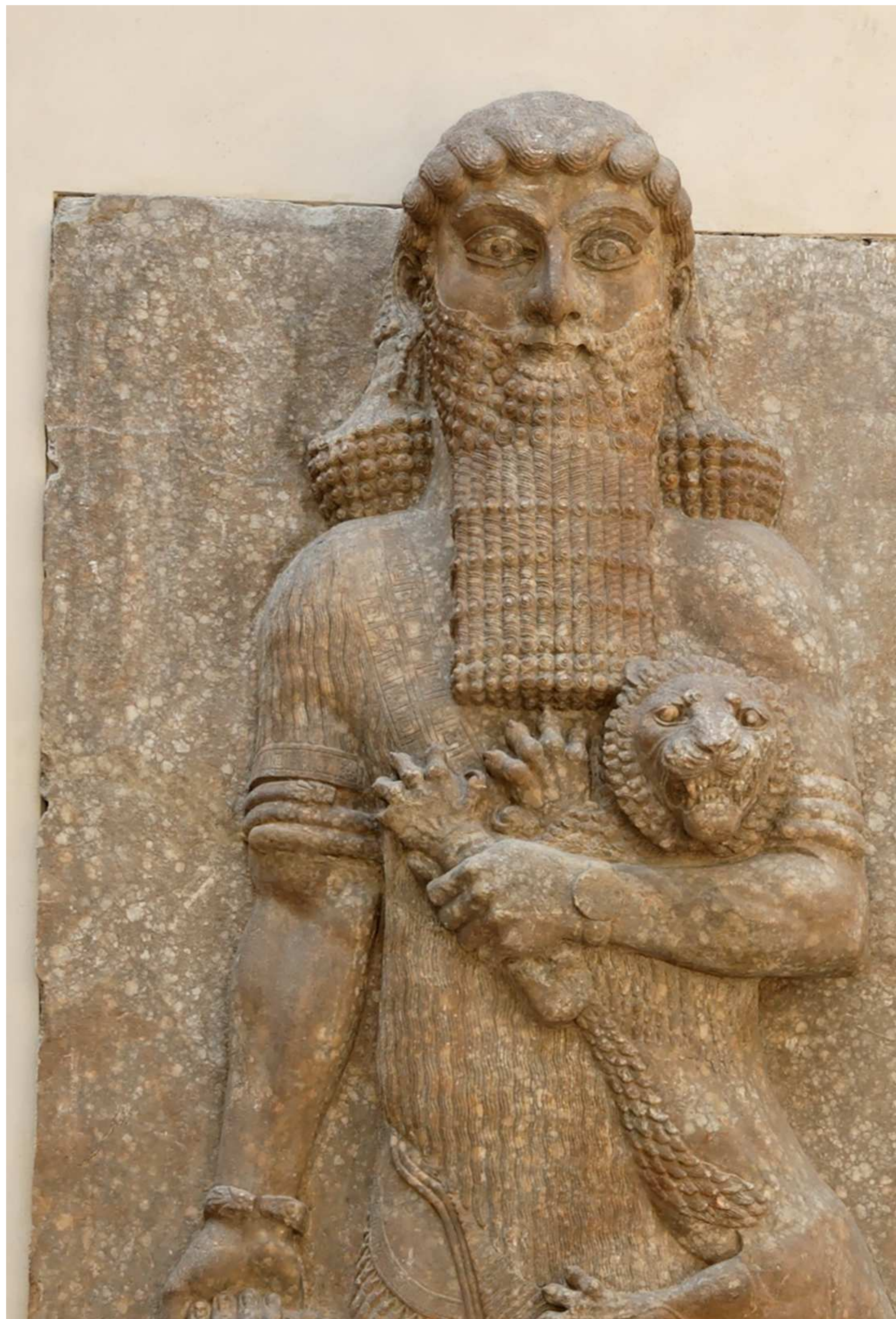
(za: Wikipedia: Uruk, An, Inana)

Uruk jako jedno miasto funkcjonował już w IV tysiącleciu i był jednym z najważniejszych miast Sumeru. Około 3200 roku w Uruku nastąpiły dwa wydarzenia. Po pierwsze właściwie od nowa wybudowano Eannę, czyniąc ją znacznie większą i piękniejszą. Po drugie wtedy pojawiło się pismo klinowe. Chociaż w innych miejscach pojawia się ono prawie w tym samym momencie, to jednak przypuszcza się, że to w Uruku wynaleziono pismo. Możliwe, że impulsem do tego była właśnie budowa nowej świątyni, której wzniesienie wymagało nowego sposobu administracji.

W okresie Dżemdet Nasr (3100-2900) Uruk, podobnie jak wiele innych miast Sumeru, powiększył swoją populację. Liczba ludności przez kilkaset lat utrzymywała się na poziomie co najmniej 50.000, czyniąc z Uruku największe miasto świata.
W XXVII w. miastem władał Gilgamesz, który przejął władzę zwierzchnią nad Sumerem pokonawszy króla Kisz ok. 2650 r.(...)

fragment, wg **http://urnammu.republika.pl/uruk.htm**, ilustracje także z tego źródła.

Gilgamesz, Bilgamesz (sum. dgiš-bil/bil2-ga-mes, późniejsze dgiš i dgiš-gin2-maš; akad. *Gilgameš*) to na wpół legendarny król sumeryjskiego miasta Unug (akadyjskie Uruk). Mityczny bohater kilku sumeryjskich utworów literackich, które stały się kanwą słynnego akadyjskiego *Eposu o Gilgameszu*.

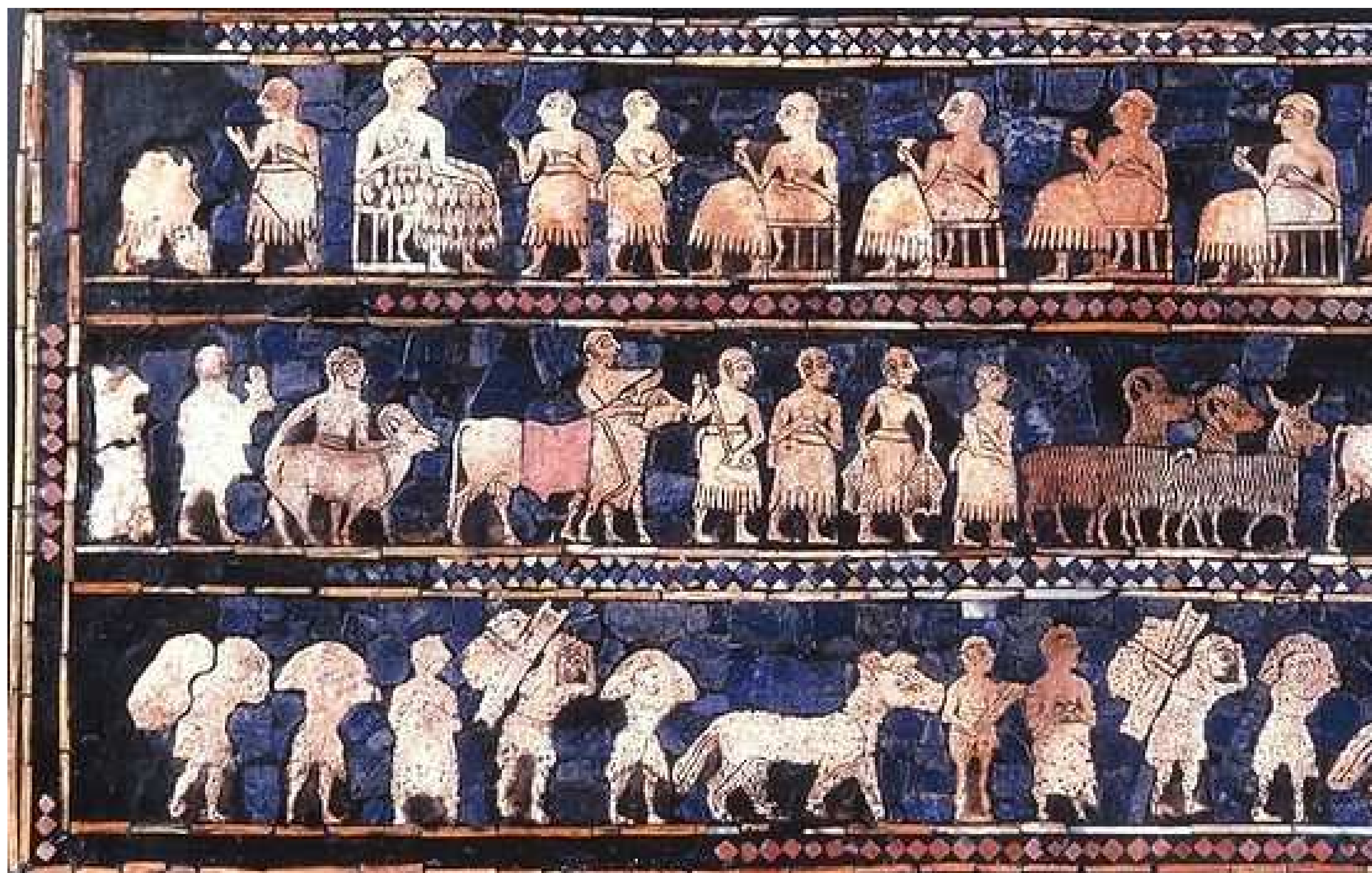
Relief z pałacu króla asyryjskiego Sargona IIw Dur-Szarrukin mający przedstawiać Gilgamesza z małym lwem; zbiory Luwru (AO 19862); cc wikimedia

Imię

We wczesnych tekstach mezopotamskich (2 poł. III tys. p.n.e.), m.in. w sumeryjskich eposach o tym władcy, występuje on pod imieniem Bilgamesz[3] (sum. dgiš-bil/bil2-ga-mes). Imię to, które – jak się wydaje – nie jest imieniem nadanym mu podczas narodzin, lecz w chwili objęcia tronu[4], tłumaczone jest przez niektórych badaczy jako "starzec jest młodzieńczy"[5]. Zdaniem innych uczonych mamy tu do czynienia z imieniem pochodzącym z innego języka, którego brzmienie starano się oddać fonetycznie w języku sumeryjskim[6]. Począwszy od okresu starobabilońskiego (XVIII w. p.n.e.) w tekstach zaczyna pojawiać się inny sumeryjski zapis imienia tego władcy - dgiš, będący bez wątpienia skróconą wersją formy dgiš-bil/bil2-ga-mes[7]. Taki właśnie zapis tego imienia występuje w starobabilońskiej wersji *Eposu o Gilgameszu*. W powstałej kilkaset lat później, najprawdopodobniej w XIII w. p.n.e.[8], tzw. wersji standardowej *Eposu o Gilgameszu* spotykamy jeszcze inny sposób zapisywania tego imienia – dgiš-gin2-maš, będący być może kolejną próbą zapisu pierwotnego brzmienia imienia tego władcy[7]. O tym, jak brzmiało to imię w języku akadyjskim, wiemy dzięki odkryciu pewnego dwujęzycznego, sumero-akadyjskiego tekstu, który stwierdza, iż sumeryjskiemu dgiš-gin2-maš odpowiada akadyjskie *Gilgameš*[9]. To właśnie od akadyjskiego *Gilgameš* pochodzi imię, pod którym znamy tego władcę obecnie – Gilgamesz.

Pochodzenie

Według tzw. wersji standardowej *Eposu o Gilgameszu* władca ten miał być "w dwóch trzecich bogiem, w jednej trzeciej człowiekiem"[10], synem bogini Ninsun i Lugalbandy, ubóstwionego króla miasta Unug (akadyjskie Uruk). W *Sumeryjskiej liście królów* Lugalbanda i Gilgamesz występują odpowiednio jako trzeci i piąty władca I dynastii z Uruk, aczkolwiek bez zaznaczenia, iż chodzi tu o ojca i syna[2][1]. Pomiędzy nimi *Lista* ta umieszcza władcę o imieniu Dumuzi, o którym *Epos o Gilgameszu* milczy. Sam Gilgamesz nazywany jest w *Liście* dodatkowo dość enigmatycznie tym, którego "ojciec był duchem". W sumeryjskich eposach o Gilgameszu wspomniane są jego dwie siostry: starsza o imieniu Enmebaragesi[11] i młodsza o imieniu Pesztur[12]. Nie znamy imienia żony/żon Gilgamesza, wiadomo jednak, iż miał on syna o imieniu Urlugal i wnuka o imieniu Utulkalama.*Sumeryjska lista królów* czyni ich kolejno szóstym i siódmym władcą I dynastii z Uruk[2].

Ryc. Mozaika z Ur, cc wikimedia

Historyczny Gilgamesz

Zdaniem większości uczonych Gilgamesz był prawdziwym, historycznym władcą, który rządził sumeryjskim miastem Unug pod koniec 1 połowy III tys. p.n.e. [4][13][14]. Nie posiadamy wprawdzie żadnych jego inskrypcji, ale jeden z sumeryjskich eposów łączy jego postać z inną, której inskrypcje zachowały się do naszych czasów. Chodzi tu o epos *Gilgamesz i Agga z Kisz*, opisujący wojnę pomiędzy Gilgameszem a Aggą z Kisz, synem Enmebaragesi. Enmebaragesi zaś jest jednym z najstarszych znanych nam władców mezopotamskich, którego istnienie potwierdzają jego własne inskrypcje królewskie[4].
Wydaje się, iż najważniejszym politycznym osiągnięciem historycznego Gilgamesza było opisane w eposie *Gilgamesz i Agga z Kisz* zwycięstwo, jakie odniósł on nad Aggą z Kisz, które położyło kres hegemonii tego miasta-państwa w regionie. Echa tego wydarzenia odnajdujemy w *Sumeryjskiej liście królów*, gdzie Agga wymieniany jest jako ostatni władca tzw. I dynastii z Kisz, a*Lista* wspomina dalej, iż "Kisz zostało pokonane a królestwo zostało przeniesione do E-anna [nazwa głównej świątyni w Uruk]"[2]. Wydarzenie to musiało rozsławić imię Gilgamesza i po jego śmierci doprowadzić do deifikacji jego osoby, bo już pod koniec okresu wczesnodynastycznego (ok. 2400 p.n.e.) bóg Gilgamesz (lub Bilgamesz według wczesnosumeryjskiej formy jego imienia) był już czczony w różnych miejscach Sumeru[13].
Gilgameszowi tradycyjnie przypisuje się wzniesienie murów miasta Uruk i

rozbudowę tamtejszej świątyni E-anna[15]. Jak dotychczas brak jest na to bezpośrednich dowodów, choć w przypadku murów odkrycia archeologów potwierdzają, iż wzniesione one zostały po raz pierwszy za czasów panowania dynastii tego władcy (w tzw. drugim okresie wczesnodynastycznym, ok. 2700-2500 p.n.e.)[16]. Gilgamesz wspomniany jest też w tzw. inskrypcji z Tumal jako ten, który wznieść miał ołtarz w świątyni bogaEnlila w Nippur[17].

Legendarny Gilgamesz

Sumeryjskie eposy o Gilgameszu

Do naszych czasów przetrwało kilka niezależnych sumeryjskich poematów o Gilgameszu, spisanych w większości na tabliczkach z pierwszej połowy II tys. p.n.e., ale będących najprawdopodobniej kopiami starszych utworów[14]. Niektóre z występujących w nich wątków włączone zostały później do słynnego akadyjskiego *Eposu o Gilgameszu*. Poematy te przedstawiają Gilgamesza jako legendarnego herosa, obdarzonego nadludzką siłą półboga (w tekstach tych imię Gilgamesza zawsze poprzedzone jest determinatywemdingir stawianym przed imionami istot boskich). W poemacie *Gilgamesz i Agga z Kisz* już sam widok Gilgamesza stojącego na murach Uruk sprawia, iż oblegająca je armia miasta Kisz wpada w panikę i ucieka. W poemacie *Gilgamesz i Huwawa* (lub *Gilgamesz i Las Cedrowy*) to on i jego sługa Enkidu są tymi, którzy pokonują straszliwego potwora Huwawę, strażnika Lasu Cedrowego. W jeszcze innym poemacie, *Gilgamesz i Byk Niebiański*, Gilgamesz i Enkidu wspólnie pokonują i zabijają Byka Niebiańskiego, zesłanego przeciw Gilgameszowi przez boginię Inannę, prawdopodobnie po tym, jak odrzucił on jej awanse miłosne.

Akadyjskie eposy o Gilgameszu

W okresie starobabilońskim (XVIII w. p.n.e.) sumeryjskie opowieści o Gilgameszu i jego przygodach przetworzono w jeden lub kilka poematów w języku akadyjskim (tzw. wersja starobabilońska *Eposu o Gilgameszu*, zachowana niestety jedynie we fragmentach). Najpełniejsza znana nam akadyjska wersja *Eposu o Gilgameszu* - tzw. wersja standardowa - skompilowana została kilkaset lat później, najprawdopodobniej w okresie środkowobabilońskim (XIII w. p.n.e.)[8]. Utwór ten - spisany na dwunastu tabliczkach - odkryto po raz pierwszy wśród tekstów pochodzących z biblioteki pałacowej króla asyryjskiego Aszurbanipala w Niniwie. Spotykamy w nim wątki znane już nam z sumeryjskich eposów o Gilgameszu. Na tabliczkach III-V opisana zostaje - stanowiąca główny wątek sumeryjskiego eposu *Gilgamesz i Huwawa* - wyprawa Gilgamesza i Enkidu (będącego tu przyjacielem i towarzyszem Gilgamesza, a nie - jak w eposach sumeryjskich - jego sługą) do odległego Lasu Cedrowego, strzeżonego przez przerażającego Humbabę (akadyjska wersja imienia Huwawa). Opis potyczki w wersji akadyjskiej

nie zachował się, ale jest prawdopodobne, że Humbaba został pokonany i zabity. Na tabliczce VI znajduje się - znany nam z sumeryjskiego eposu *Gilgamesz i Byk Niebiański* - wątek, w którym Isztar (akadyjskie imię Inanny), bogini miasta Uruk, proponuje Gilgameszowi małżeństwo, ale ten - pomny losu jej poprzednich kochanków - odrzuca jej zaloty i z pomocą Enkidu zabija budzącego przerażenie Byka Niebiańskiego, którego mściwa bogini zesłała przeciwko niemu. Nowymi wątkami pojawiającymi się w wersji akadyjskiej są: stworzenie Enkidu przez bogów jako przeciwnika dla Gilgamesza (tabliczka I), spotkanie Gilgamesza z Enkidu (tabliczka II), śmierć Enkidu (tabliczka VII), jego uroczysty pogrzeb (tabliczka VIII) oraz wyprawa Gilgamesza do ocalonego z potopu Ut-napisztima w celu poznania tajemnicy nieśmiertelności (tabliczki IX-XI). Tabliczka XII nie stanowi części eposu, ale jest dodatkiem będącym w dużej mierze akadyjską wersją sumeryjskiego eposu *Gilgamesz, Enkidu i świat podziemny*[18].

Postać Gilgamesza w źródłach innych niż klinowe

Najpóźniejszy znaleziony do tej pory fragment *Eposu o Gilgameszu* datowany jest na I w. p.n.e.[19]. Wraz z wyjściem pisma klinowego z użycia Epos ten popadł na niemal dwa tysiące lat w zapomnienie, a postać samego Gilgamesza wzmiankowana jest bardzo rzadko w późniejszych źródłach.
Pierwsza możliwa wzmianka o Gilgameszu znajduje się w datowanej na I w. p.n.e. aramejskiej *Księdze Gigantów* odkrytej pośród zwojów z Qumran[20].
Wymienionych jest w niej dwóch gigantów o imionach *glgmys/š* i *hwbbš*. Zdaniem niektórych badaczy chodzi tu o Gilgamesza i Humbabę.
W pochodzącym z II w. n.e. dziele antycznego autora Aeliana *"O naturze zwierząt"* (*De Natura Animalium*) występuje identyfikowany z Gilgameszem władca o imieniu*Gilgamos*[21]. W jednej ze znajdujących się w tym dziele opowieści "król Babilończyków Seuechoros" zostaje ostrzeżony przez swoich magów, iż syn zrodzony przez jego córkę przywłaszczy sobie jego tron. Gdy córka zachodzi w ciążę i rodzi syna, zostaje on jej odebrany i zrzucony w przepaść ze szczytu wzgórza. Spadające dziecko ratuje przelatujący orzeł, który zabiera je do ogrodu. Tam odnajduje je stróż, który postanawia je wychować. Dziecko to, które potem stało się królem, nazwano *Gilgamosem*
Ostatnia możliwa wzmianka o Gilgameszu pochodzi z jednego z pism żyjącego w VII w. n.e. egzegety Theodora Bar Qoni, który w swej liście władców mających żyć przed potopem wymienia króla o imieniu *Ganmagos*[22].

Bohater eposu

Epos o Gilgameszu to akadyjski epos opisujący poszukiwanie przez legendarnego Gilgamesza, władcę sumeryjskiego miasta Unug (akadyjskie Uruk), tajemnicy nieśmiertelności. Epos ten – zawierający między innymi opis potopu – powstał na kanwie wcześniejszych sumeryjskich opowieści o tym władcy.

Eposy o Gilgameszu w języku sumeryjskim

Do naszych czasów przetrwało pięć niezależnych sumeryjskich poematów o Gilgameszu, spisanych w większości na tabliczkach z pierwszej połowy II tys. p.n.e., ale będących najprawdopodobniej kopiami starszych utworów, pochodzących z końca III tys. p.n.e.[1] Niektóre z występujących w nich wątków włączone zostały później do akadyjskiego *Eposu o Gilgameszu*. Poematami tymi są:

- *Gilgamesz i Agga z Kisz* — opowiada o uwieńczonym powodzeniem buncie Gilgamesza przeciwko swojemu suzerenowi, królowi Agdze z Kisz.
- *Gilgamesz i Huwawa* (lub *Gilgamesz i Las Cedrowy*) — opowiada o tym, jak Gilgamesz i Enkidu pokonali i zabili potwora Huwawę, który był wyznaczony przez boga Enlila na strażnika Lasu Cedrowego.
- *Gilgamesz i Byk Niebiański* — opowieść o tym, jak Gilgamesz i Enkidu pokonali i zabili Byka Niebiańskiego, zesłanego przeciw Gilgameszowi przez boginię Inannę, prawdopodobnie po tym, jak odrzucił jej awanse miłosne.
- *Śmierć Gilgamesza* — opowiada o uroczystym pogrzebie i przybyciu zmarłego Gilgamesza do świata podziemnego.
- *Gilgamesz, Enkidu i świat podziemny* (lub *Gilgamesz, drzewo halub i świat podziemny*) — opowiada o uwięzieniu Enkidu w świecie podziemnym i próbach Gilgamesza wydostania go stamtąd.

Eposy o Gilgameszu w języku akadyjskim

Wersja starobabilońska

Najwcześniejsze znane akadyjskie opowieści o Gilgameszu pochodzą z okresu starobabilońskiego (ok. 2000-1600 p.n.e.)[2]. Obecnie wiadomo o siedmiu (być może ośmiu) istniejących takich tekstach, ale wszystkie one zachowane są jedynie fragmentarycznie[2]. Fragmenty te zawierają opis spotkania Gilgamesza i Enkidu (*the Pennsylvania tablet*[a]), opis podróży do Góry Cedrowej (*the Yale tablet*, fragmenty A i B z Tell Harmal, *the Oriental Institute fragment*) oraz spotkania Gilgamesza z bogiem słońca, karczmarką Siduri i przewoźnikiem Sursunabu (łączące się ze sobą fragmenty Meissnera i Millarda)[2]. Znany jest też jeden fragment z Nippur z opisem stworzenia Enkidu, ale nie jest pewne czy pochodzi on z okresu starobabilońskiego[3]. Niestety wszystkie zachowane fragmenty nie pokrywają się ze sobą w żadnym miejscu, więc nie można stwierdzić czy mamy tu do czynienia z jedną czy też kilkoma starobabilońskimi wersjami akadyjskiego *Eposu o Gilgameszu*[4].

Wersje średniobabilońskie

Akadyjskie wersje *Eposu o Gilgameszu* z okresu średniobabilońskiego znane są jak dotychczas jedynie z trzech fragmentów[5]. Dwa z nich odnalezione zostały poza Mezopotamią: jeden, datowany na XIV-XIII w. p.n.e.[6], w Boğazkale (w starożytności miasto Hattusa, stolica państwa hetyckiego), a drugi, datowany na

XIV w. p.n.e.[6], w Megiddo w Palestynie[7]. Trzeci z nich, odkryty w Ur w południowej Mezopotamii, datowany jest na pocz. XI w. p.n.e.[8] Tabliczka z Boğazkale zawiera fragment z opisem jednego ze snów Gilgamesza w czasie jego podróży do Góry Cedrowej (przednia strona) oraz fragment w którym Gilgamesz odrzuca zaloty bogini Isztar (tylna strona)[9]. Tabliczki z Megiddo i Ur zawierają fragmenty z opisem śmierci Enkidu[9].
Zachowany na tabliczce z Boğazkale fragment z zalotami Isztar stanowi część opowieści o Byku Niebiańskim i świadczy o tym, że już w okresie średniobabilońskim opowieść ta stanowić musiała część akadyjskiego *Eposu o Gilgameszu*[9]. Również fragment z opisem śmierci Enkidu mógł zostać dodany do *Eposu o Gilgameszu* w tym okresie, gdyż zachowane fragmenty wersji starobabilońskiej go nie zawierają, choć w tym przypadku być może po prostu jeszcze ich nie odnaleziono[9].
Odmienny zapis imion głównych bohaterów we wszystkich trzech fragmentach, a także różnice w treści fragmentów z Megiddo i Ur wskazują, że fragmenty te nie stanowiły jednej średniobabilońskiej wersji *Eposu o Gilgameszu*, lecz że były przejściowymi etapami pomiędzy wersją starobabilońską a wersją standardową[9].

Wersja standardowa
Najpełniejsza znana nam akadyjska wersja *Eposu o Gilgameszu* – tzw. wersja standardowa – skompilowana została najprawdopodobniej w okresie środkowobabilońskim (XIII w. p.n.e.)[10]. Według późniejszej mezopotamskiej tradycji (z I tys. p.n.e.) autorem tejże wersji miał być kapłan z miasta Uruk o imieniu Sin-leqi-unninni[10][11]. Wersja standardowa powstała w oparciu o już istniejące wersje starobabilońskie i średniobabilońskie, które zostały ujednolicone, przeredagowane i rozbudowane (m.in. dodany został prolog i niektóre wątki, jak zapożyczony z *Eposu o Atra-hasisie* opis potopu).
Wersja standardowa znana jest pod akadyjską nazwą *ša naqba imuru* (tłum. "Ten, który widział wszystko"), powstałą od pierwszych rozpoczynających ją słów[12]. Utwór ten – spisany na dwunastu tabliczkach – odkryto po raz pierwszy w 1850 roku wśród tekstów znalezionych w bibliotece pałacowej króla asyryjskiego Aszurbanipala w Niniwie[13]. Obecnie znanych jest ponad 70 fragmentów Eposu, pochodzących w większości z I tys. p.n.e.[11][10] Odkryto je w czasie wykopalisk na takich stanowiskach,
jak Niniwa, Aszur,Kalchu, Sultantepe, Uruk czy Babilon[14]. W sumie ze wszystkich tych fragmentów udało się zestawić ok. 60% treści pierwotnego Eposu[15].

Treść wersji standardowej
Tabliczkę I rozpoczyna prolog z pochwałą Gilgamesza jako wielkiego wojownika i budowniczego miasta Uruk, w jednej trzeciej człowieka, a w dwóch trzecich boga. Jednocześnie jednak władca ten przedstawiany jest jako ciemiężyciel i

prześladowca mieszkańców miasta, którzy – zdesperowani – proszą boga Anu o pomoc. Ten tworzyEnkidu, dzikiego, niecywilizowanego człowieka, który pokonać ma Gilgamesza. W następstwie spotkania z hierodulą Szamhat, oswojony i wprowadzony do świata ludzi Enkidu rusza do Uruk, gdzie czeka go nieuchronna konfrontacja z królem. Dzięki wieszczym snom Gilgamesz jest przygotowany na jego przybycie.
Tabliczka II opisuje zapaśnicze zmagania obu mężczyzn. Gilgamesz zwycięża, ale siła i nieustępliwość przeciwnika zyskują jego trwały szacunek i przyjaźń. Odtąd Enkidu traktowany jest jako równy partner i towarzysz Gilgamesza.
W Tabliczkach III-V obaj bohaterowie udają się do odległego Lasu Cedrowego, strzeżonego przez przerażającego Humbabę (akadyjska wersja imienia Huwawa). Opis potyczki nie zachował się, ale jest prawdopodobne, że Humbaba został pokonany i zabity.
Tabliczka VI rozpoczyna się powrotem Gilgamesza do Uruk. Isztar (akadyjskie imię Inanny), bogini miasta, proponuje mu małżeństwo, ale Gilgamesz - pomny losu jej poprzednich kochanków - odrzuca jej zaloty i z pomocą Enkidu zabija budzącego przerażenie Byka Niebiańskiego, którego mściwa bogini zesłała przeciwko niemu.
Na początku Tabliczki VII Enkidu opowiada sen, w którym bogowie Anu, Ea i Szamasz zdecydowali, że za zabicie Humbaby i Byka Niebiańskiego jeden z bohaterów musi umrzeć. Wyrok pada na Enkidu, który popada w chorobę i wkrótce umiera.
Opłakiwanie przez Gilgamesza zmarłego przyjaciela i szczegóły uroczystego pogrzebu są opowiedziane w Tabliczce VIII.
Następny epizod – na Tabliczkach IX-XI – prowadzi do opowieści o potopie. Gilgamesz, przygnębiony śmiercią Enkidu, udaje się w daleką i związaną z wieloma niebezpieczeństwami podróż do ocalonego z potopu Ut-napisztima, aby poznać od niego tajemnicę nieśmiertelności. Gdy w końcu tam przybywa, Ut-napisztim opowiada mu historię swojego ocalenia i uzyskania życia wiecznego. W odpowiedzi na błagania Gilgamesza o dar nieśmiertelności Ut-napisztim poddaje go próbie niespania, której ten niestety nie przechodzi. Nie może więc uzyskać życia wiecznego, ale Ut-napisztim pragnie mu pomóc w inny sposób: kieruje go do miejsca, gdzie rośnie ziele, ktore ma właściwość przywracania młodości. Gilgamesz zrywa roślinę, ale zostawia ją na brzegu, zażywając kąpieli. Zapach rośliny wyczuwa znajdujący się w pobliżu wąż i od razu ją połyka. Gilgamesz musi wracać do Uruk, gdzie z dumą pokazuje swoje miasto Ur-szanabiemu, który był przewoźnikiem u Ut-napisztima.
Tabliczka XII jest dodatkiem mówiącym o utracie pewnych przedmiotów, które Gilgamesz dostał w darze od bogini Isztar. Dodatek ten stanowi ścisłą analogię do sumeryjskiego eposu *"Gilgamesz, Enkidu i świat podziemny"*, który nie bardzo pasował do nowego Eposu i w związku z tym został umieszczony na końcu. Poemat kończy się pojawieniem ducha Enkidu, który przedstawia ponury obraz

warunków bytowania w zaświatach.

Epos o Gilgameszu w języku hetyckim

W trakcie prac wykopaliskowych w Boğazkale, kryjącym pozostałości hetyckiej stolicy Hattusa, odnaleziono liczne fragmenty *Eposu o Gilgameszu* zapisanego w języku hetyckim[16]. Wersja ta znana jest pod nazwą *Pieśni Gilgamesza* (sum. ŠÌR GIŠ.GIM.MAŠ)[17]. Wszystkie fragmenty datowane są paleograficznie na XIV-XIII w. p.n.e.[16][17]Hetycka wersja jest bez wątpienia już zintegrowaną wersją *Eposu o Gilgameszu*, w której różne opowieści o Gilgameszu połączone zostały w jeden utwór[17]. I tak na przykład na jednej z tabliczek w skróconej formie przedstawione zostały wydarzenia opisane na tabliczkach I-V wersji standardowej[17], a na innej, również w skróconej formie, wydarzenia opisane na tabliczkach VII-X wersji standardowej[18]. Cechą charakterystyczną wersji hetyckiej, w porównaniu z wersjami starobabilońskimi i standardową, jest to, że jest to wersja bardzo skrócona[18]. Jej pierwsza tabliczka kończy się np. na pokonaniu Huwawy, wydarzeniu, ktore w wersji standardowej opisane zostaje dopiero w tabliczce V[18]. Lepiej zachowane fragmenty hetyckiego *Eposu o Gilgameszu* obejmują powołanie Gilgamesza do życia, jego tyrańskie rządy, poskromienie Enkidu, wyprawę do Lasu Cedrowego, opowieść o Isztar i Byku Niebiańskim, śmierć Enkidu i spotkanie Gilgamesza z Ullu (hetycki Utnapisztim)[19].

Ważniejsze różnice pomiędzy wersją hetycką a mezopotamskimi:

- W wersjach mezopotamskich Gilgamesz rodzi się ze związku Lugalbandy, króla Uruk, z boginią Ninsun. W wersji hetyckiej zostaje on stworzony przez wielkich bogów:

"Bohaterski [Ea(?) stworzył] formę istoty Gilgamesz. [Wielcy bogowie] stworzyli formę Gilgamesza. Bóg słońca użyczył mu [męskości]. Bóg burzy użyczył mu heroizmu. Wielcy bogowie [stworzyli] Gilgamesza"[20]

- W wersji hetyckiej Uruk nie jest miastem rodzinnym Gilgamesza, ale miastem w którym osiedlił się on po okresie wędrowania bez celu po różnych krainach[21].
- W wersji hetyckiej brak jast fragmentu z opisem narzekań ludu Uruk na tyrańskie rządy Gilgamesza[22].
- W wersji hetyckiej brak jest opisu snów Gilgamesza przepowiadających przybycie Enkidu[23].
- W wersji hetyckiej brak jest opisu snów Gilgamesza przepowiadających jego walkę z Huwawą i pomoc boga słońca[23].
- Brak w wersji hetyckiej opisu pogrzebu Enkidu i spotkania Gilgamesza z ludźmi-skorpionami[23].
- Brak w wersji hetyckiej wzmianek o potopie. Ullu, hetycki Utnapisztim, przedstawiany jest jako prastary bohater, a nie jako ten, który przeżył

potop[24].

- Tylko w wersji hetyckiej opisane jest spotkanie Gilgamesza z upersonifikowanym Morzem:

"[Ale] gdy Gilgamesz [przybył] nad Morze, pokłonił się Morzu [i rzekł]: 'Żyj długo, o Wielkie [Morze, i niech długo] żyją twe sługi, które należą [do ciebie]!' Morze przeklęło Gilgamesza, [...] i bóstwa losu"[25]

- Tylko w wersji hetyckiej opisane jest spotkanie Gilgamesza z bogiem księżyca w stepie[25].

Epos (eposy?) o Gilgameszu w języku huryckim

W trakcie wykopalisk w Boğazkale odnaleziono również cztery fragmentarycznie zachowane tabliczki z opowieściami o Gilgameszu zapisanymi w języku huryckim[16]. Dwie z nich pochodzą najprawdopodobniej z XIV w. p.n.e., jedna z XIII w. p.n.e., a ostatni fragment jest zbyt mały by dało się go wydatować[16]. Język hurycki jest wciąż bardzo słabo poznany i w związku z tym treść tych tekstów, poza imionami i pojedynczymi słowami, pozostaje nieodczytana[16]. Na końcu tekstów na dwóch tabliczkach znajdują się kolofony w języku akadyjskim. Jeden z z nich brzmi "czwarta tabliczka Huwawy; niekompletna", a drugi "...tabliczka Gilgamesza; niekompletna"[7]. Nie ma pewności co do tego czy mamy tu do czynienia jeszcze z niezależnymi, pojedynczymi opowieściami o Gilgameszu, czy też z jednym, już zintegrowanym utworem[7].

O SYNU NINSUN I LUGALBANDY

Są to fragmenty eposu babilońskiego z XII w., który powstał jako kompilacja o wiele starszych mitów i eposów sumeryjskich pochodzących z III tysiąclecia. Zamieszczona poniżej opowieść powstała na podstawie przekładu R. Stillera. Pod eposem zamieściłem streszczenia i cytaty z kilku innych mitów sumeryjskich na podstawie "Mitologii Mezopotamii" K.Łyczkowskiej i K.Szarzyńskiej.

(Wikipedia: **Gilgamesz**, **epos o Gilgameszu**)

TABLICZKA I

Głowa jego jak u byka wzniesiona, oręża jego cios nie ma równych, drużyna jego staje na odgłos bębna. Bóg słońca, niebieski Szamasz, urodą go obdarzył, a bóg burzy, Addu, wielkim męstwem. Na ich obraz przez wielkich bogów stworzony, boską siłę posiada. Pierś jego na

12 łokci szeroka, członek jego mierzy 3 łokcie. Jako król wielki i potężny otoczył murami Uruk.

Skarżą się mężowie Uruku: "Gilgamesz chłopców i dziewice od rodziców odbiera. Na wojny chodzi i zabawia się. Chce mieć pierwszą noc z oblubienicą." Ich skargi posłyszał Anu, bóg nieba i ojciec bogów. Boski władca Uruku wezwał Aruru, biegłą w stwarzaniu, i rzekł: "Stwórz teraz istotę Gilgameszowi podobną. Niechaj ci będzie jak jego odbicie, jako burza sercu tamtemu równa. Niech w gród Uruku wstąpi, z Gilgameszem porywczym pójdzie o lepsze. Niechaj dzięki temu Uruk odpocznie." To usłyszawszy, Aruru stworzyła w sobie istotę na podobieństwo Anu. Ręce swe umyła, uszczknęła gliny, plunęła na nią i w step rzuciła (I 1,27 ; I 2,7). Walecznego Enkidu w stepie stworzyła.

Spotkał go myśliwy i w domu rzekł do ojca: "mąż jakiś ze wzgórz się zjawił, siła jego na kraj nasz ogromna. Nieustannie ugania się po wszystkich górach. Z dzikim bydłem karmi się trawą. Do wodopoju się tłoczy ze zwierzętami. Straszny mi jest." Rzekł mu ojciec: "Pójdź do Uruku, tam jest Gilgamesz, którego jeszcze nikt nie pokonał. Opowiedz o potędze tego przybysza. Poproś go o nierządnicę ze świątyni Isztar i weź ją ze sobą. Ona go powali jak mąż potężny. Skoro ją ujrzy, wnet zbliży się do niej. Wtedy obcy się uczyni dla dzikich zwierząt, które z nim wyrosły na jego puszczy."

Gilgamesz kazał myśliwemu zabrać z przybytku Isztar nierządnicę Szamchad. W trzy dni miejsce swego przeznaczenia ujrzeli, w zasadzce siedli. Przyszło dnia trzeciego dzikie bydło do wodopoju i on z nim, Enkidu. Rzecze myśliwy: "Oto on, niewiasto. Obnaż swe piersi, przyrodzenie odsłoń, aby mógł cię posiąść. Zbądź się wstydu, wzbudź w nim żądzę, szaty swe rozrzuć, ukaż mu się naga. Spraw, by siła w nim wezbrała. Niechaj legnie na tobie. Uczyń mu, dzikiemu, sprawę kobiecą miłą. Obcym się uczyni dla dzikich zwierząt, które z nim wyrosły w puszczy." Obnażyła Szamchad swe szaty, srom odkryła. Ujrzał to Enkidu i zapomniał, gdzie się był urodził. Przez sześć dni i siedem nocy wciąż dopadał i zapładniał Szamchad. Aż siódmego dnia miłością się nasyciwszy na zwierzęta swoje zwrócił oblicze. Zobaczywszy Enkidu, w skok pierzchły gazele. Porwał się Enkidu, lecz ciało ma słabe, nogi w ziemię mu wrosły.Obłaskawił się Enkidu, ale zyskał za to rozum i słyszenie rozszerzył.

- Szamchad: Enkidu, czemu ze zwierzętami się w stepie uganiasz ? Pójdź do Uruku, kędy włada Gilgamesz, mocarz wyborny, wśród potężnych potężny. Ujrzysz go i pokochasz jak siebie samego.

- Enkidu: Prowadź mnie Szamchad do miasta Gilgamesza, wyzwę go do walki. Jam jest w stepach zrodzony, jam jest mocarz.

- Szamchad: Chodźmy, porzuć jednak swój występny zamiar, on jest silniejszy od ciebie. Gilgamesza ukochał Szamasz, bóg słońca, a Enlil i Ea rozszerzyli jego ucho na głos

mądrości. Jeszcze tyś ze wzgórz nie przyszedł, już Gilgamesz we śnie cię ujrzał.

- Gilgamesz: Matko, sen widziałem w nocy. Szedłem po ulicy, gdy wtem spadł topór niezwykły. Widok jego radość mi sprawił i pokochałem go. Podjąłem go i przy boku zawiesiłem.

- Aruru: Człowiekiem ów topór. Tak przylgniesz do niego jak do niewiasty. Zrównałam go z tobą, więc mocny to towarzysz i zbawca przyjaciela w potrzebie. Mocny jest jako zastępy Anu.

- Gilgamesz: Niech spada na mnie największe z nieszczęść, bylebym sobie zyskał mocnego druha.

Tak opowiadała Szamchad.

TABLICZKA II

Powiodła Enkidu do chaty pastuszej. Tam przybył do niego jeden z mieszkańców Uruku na skargę: "Gilgamesz wydaje pozwolenia na małżeństwa i on pierwszy ma sprawę z oblubienicą, małżonek po nim. Taka jest wola bogów." Usłyszawszy to Enkidu rzecze: "Wiedź mnie Szamchad do Uruku. Do walki Gilgameszowi rzucę wyzwanie.

Gilgamesz miał sprawę z Iszcharą, przyszłą oblubienicą, noce z nią spędzał. Drogę mu zaszedł Enkidu, drzwi nogą zagrodził, do weselnego domostwa nie wpuścił. Starli się jako dwa byki, strzaskali odrzwia i murem zatrzęśli. Jednak Gilgamesz gniew swój powściągnął i uśmierzył. Rzekł tedy Enkidu: "Enlil dał ci rządy nad żyzną ziemią, Anu zawierzył ci miasto swe, Ea ucho twe rozszerzył na głos mądrości. Czemu zachciało ci się do przybytku małżeństwa drogę zamykać i pierwszemu mieć sprawę z oblubienicą. Masz władzę nad ludem, tobie sądzone bitwy wygrywać. Władzy niezmiernej swej źle nie używaj, bądź sprawiedliwy wobec ludu i wobec Szamasza." Wysłuchał go Gilgamesz i ucałowali się i przyjaźń zawarli.

Żyją w Uruku, niczego im nie brak, lecz Enkidu z dnia na dzień staje się smutniejszy. Tęskni za wojną, przygodą. Zauważył to Gilgamesz, więc tak rzecze do przyjaciela: "Za dni dawnych, kiedy niebo od ziemi odepchnięto (I 1,4), kiedy ustalono imię człowieka, kiedy Ereszkigal jako łup w kraj podziemny była uniesiona, żagiel swój postawił ojciec Ea, aby płynąć w kraj podziemny, aby wziąć pomstę na potworze gór. Ów zaczął kamieniami razić władcę. Wówczas wyrosło na brzegu Purattu drzewko wierzbowe i rosło aż burza z korzeniami je wyrwała i poniosły je wody Purattu. Wtedy kobieta jakowaś dłoń nań położyła i zaniosła do miasta Uruk, by posadzić je w gaju Isztar. Pragnęła by było z niego owocne krzesło i owocne łoże. Jednak wąż siadł w korzeniach, a ptak Indugut gniazdo w nim założył.

Płakał Isztar, lecz brat jej, mężny Szamasz, nie ujął się za siostrą. Wówczas ja, Gilgamesz, za Isztar się ująłem, węża zabiłem, ptaka przepędziłem. Wyrwałem wtedy z korzeniami drzewo wierzbowe i świętej Isztar dałem je na krzesło i łoże. A ona pałkę i bęben zwołujący dała. Uderzałem w bęben i mężczyzn zwoływałem. A gdy gwiazda wieczorna zaszła, miejsca naznaczyłem, gdzie byłem ze swym bębnem. O świcie zaś w miejscach naznaczonych gorycz i smutek. W końcu, przez płacz młodych dziewcząt za mężczyznami, kraj zmarłych się otworzył i wpadł mój bęben w wielkie domostwo. Nie mogłem ich dostać i do dziś nikt mi ich nie przyniósł.

- Enkidu: Ja ci je przyniosę !

- Gilgamesz: Jesteś mąż śmiały, ale posłuchaj mych przestróg. Nie kładź szat czystych, aby nie poznali w tobie przybysza, włócznią w krainie umarłych nie rzucaj, aby cię przekłuci włócznią nie odstąpili, kobiety, którą kochałeś, nie całuj, kobiety, której nie cierpiałeś, nie bij, bo żałosny krzyk cię ogarnie tej, która spoczywa, matki boga Ninazu. Jeśli tam zejdziesz, zostaniesz pod ziemią. Nie idź do kraju umarłych, są inne miejsca, w których możesz spotkać przygodę. Są daleko stąd góry cedrami porosłe, gdzie okrutny przebywa Humbaba, którego imię "grom" znaczy. Chodź, ubijemy go, przyjacielu. Wypędzimy ze świata wszelkie zło.

- Enkidu: Widziałem kraj Humbaby, tam się bór ciągnie na wiorst 10 000. Co cię korci do takich wyczynów?!

- Gilgamesz: Chcę postawić stopę na tych górach cedrowych.

- Enkidu: Jakże nam się wedrzeć w bór, kiedy strażnik nie śpi, ni w dzień, ni w nocy. Moc on ma od Szamasza, a męstwo od Addu. Z woli bogów strzeże cedrów. Humbaba głos ma z grzmiącego potopu, usta jego z ognia, oddech ze śmierci. Do boju rusza orkanem ryczącym, drżą wtedy niebo i ziemia. Nikt się tam nie wedrze.

- Gilgamesz: Tylko bóstwa są wieczne, człowiek ma dni policzone, więc może śmierci się lękasz?

- Enkidu: Lękam się, ale chodźmy.

Na wieść o tym lud się zebrał.

- Gilgamesz: Słuchajcie mnie mieszkańcy Uruku! Pragnę ujrzeć i ubić Humbabę, przed którego imieniem drżą kraje. Niech cały świat usłyszy jaka ze mnie silna odrośl Uruku. Niech narąbię cedrów i imię swe rozgłoszę po wsze czasy!

- Starsi Uruku: Młody jesteś Gilgameszu, nie wiesz na co się porywasz. Nikt się nie oprze

Humbabie, a w jego siedzibie bój tym bardziej nie równy.

Wysłuchawszy doradców rzekł Gilgamesz do Enkidu: Wyznam ci coś, lękam się go bardzo, dlatego pójdziemy tam i ubijemy Humbabę, żeby się nie bać.

- Starsi Uruku: Oby strzegli cię bogowie. Jednak jeśli chcesz udać się do kraju cedrów, porozmawiaj z Szamaszem, on tam rządzi. Powiedz mu o swym zamiarze.

Wziął Gilgamesz dwa koźlęta i swe berło złote i udał się do świątyni.

- Gilgamesz: Bądź mi pomocny, Szamaszu. Pragnę wkroczyć w kraj cedrowy, przybądź mi w potrzebie.

- Szamasz: Mocny jesteś, lecz po co tam pójdziesz ?

- Gilgamesz: Widzę umierających ludzi, trupy płynące rzeką. Ja też kiedyś tak spłynę, bo żaden człowiek nie sięgnie nieba. Dlatego wejdę w góry i chwałę swojego imienia utwierdzę. Droga to daleka, więc jak to uczynić bez twojej pomocy ? Po cóż byś mnie natchnął tą myślą, jeśli nie miałbym tego dokonać ? Jeśli wrócę, to przyniosę ci dary i modły.

- Szamasz: Ruszaj, Gilgameszu. Drzwi cedrowe uczynisz w moim przybytku, gdy zło, którego nienawidzę, przepędzisz ze świata. Uczynił sobie Humbaba królestwo w krainie cedrów, gdzie tylko Anunnaki mają siedzibę.

Powstrzymał Szamasz siedmiu potężnych, synów jednej matki: pierwszy - huragan, drugi - wicher północny, trzeci - trąba powietrzna, czwarty - burza piaskowa, piąty - wiatr mroźny, szósty - nawałnica, siódmy - piekący wicher. Uradował się Gilgamesz, wziął topór, łuk i kołczan, a mieczem biodra opasał. Wyruszyli.

TABLICZKA III

Udali się do świątyni Ninsun.

- Gilgamesz: Matko, zamierzam iść w daleką drogę, gdzie mieszka Humbaba.

- Ninsun: Szamaszu, dlaczego dałeś mi za syna Gilgamesza, serce niespokojne w pierś mu włożywszy ? Dopóki nie wróci, ja, twa oblubienica, niech ci odmawiam i przypominam byś go chronił. Niech przed Gilgameszem kroczy Enkidu, który zna ścieżki. Syna mego, Gilgamesza, jemu powierzam. Niech więc dzień i noc nie odstępuje, niech go chroni.

- Enkidu (tknięty boskim nakazem): Nie odstąpię Gilgamesza na krok !

Następnie złożyli ofiary, Gilgamesz kadził w przybytku.

TABLICZKA IV

Ruszyli w drogę. Co 20 wiorst kęs jeden odłamywali, co 30 wiorst popas czynili. 50 wiorst przeszli jednego dnia, w trzy dni przeszli drogę czterdziestu dni. Na każdym noclegu przed Szamaszem studnię kopali i ofiary składali.

- Gilgamesz: Sen miałem. Z bykami się zwarłem. Jeden byk od innych mnie zasłonił, a mąż jakiś wodą z bukłaka mnie orzeźwił.

- Enkidu: Ten byk to Szamasz rękę dający ci w potrzebie, a ten mąż to bóg twój, Lugalbanda.

Nazajutrz.

- Gilgamesz: Sen miałem. Góra wielka mnie w wąwozie przywaliła. Zjawił się mąż i spod góry mnie wyciągnął.

- Enkidu: Górą tą jest Humbaba. Pokonamy go, a ciało rzucimy na pohańbienie.

Dotarli do lasu cedrowego.

- Enkidu: Nie chodźmy tam, oniemiało moje przedramię.

- Gilgamesz: Lwy pokonałeś, z bykami walczyłeś. Mnie się trzymaj i nie bój się śmierci. Choćbyśmy polegli, imię zostawimy.

TABLICZKA V

Wypatrują, gdzie Humbaba ślad swój zostawił i zaczynają rąbać drzewa. Włożył Gilgamesz napierśnik zwany Głos Waleczny, wagi 30 syklów.

- Gilgamesz: Zabijemy Humbabę !

- Enkidu: Nie straszny ci on, bo go nie znasz. Zęby ma smoka, lwa oblicze, w starciu jest jak potop. Na czubku swego ogona i członka ma łby dwóch węży jadowitych.

- Gilgamesz: Dwóch nas jest i Szamasz nas wesprze. Pokonamy go !

Wysłał przeciw Humbabie Szamasz siedem żywiołów. Uderzyły niczym lew, jadowita żmija i

smok, niczym płomień i wąż wściekły, niczym potop zgubny, co kraj zalewa, niczym grom. Siedem wiatrów na niego napadło, nie może dać kroku ni w przód, ni w tył. Przeląkł się Humbaba: "kim jesteście, że z bóstwami walczycie ?!". Cisnął w nich swe pioruny, lecz oni uskoczyli. Gdy siódmy grom dobiegał kresu, wspiął się Gilgamesz do jego sypialni i uderzył. Przestraszył się Humbaba.

- Humbaba: Nie znałem ojca, ani matki, Enlil uczynił mnie strażnikiem lasu. Godzi ci się, Gilgameszu, byś mnie oszczędził i uczynił niewolnikiem.

- Enkidu do Gilgamesza: Nie godzi ci się zostawić go żywym, jego nienawidzi niebieski Szamasz.

Wzniósł więc swój oręż Gilgamesz i uderzył, a Enkidu zadał cios drugi. Od trzeciego ciosu runął Humbaba. Na włóczni dźwignęli głowę Humbaby i Enlilowi ponieśli. Ujrzawszy ich Enlil się rozgniewał: "Coście uczynili !? Niechaj was ogień pożre !

TABLICZKA VI

Gilgamesz z brudu się obmył, oręż oczyścił, na kark sobie kędziory odgarnął, w czysty strój się odział i kołpak swój królewski włożył. Aż na piękność Gilgamesza sama boska Isztar oczy podniosła:
- Pójdź do mnie, oblubieńcem mym zostań, nasienia swego użycz mi w darze, bądź mi mężem. Dam ci złoty powóz w burze zaprzęgnięty, będę ci składać hołd.

- Gilgamesz: lepiej lica swe piękne umaluj i na rojnych ulicach przebywaj. Ciało swe w powabne suknie odziewaj. Niechaj cię tam weźmie ktokolwiek zechce. Tyś koszyk z żarem gasnącym, gdy zimno. Któremu z kochanków swych byłaś wierna ? Niechże ci wyliczę gachów twoich. miłośnika twej piękności w kraju zmarłych zostawiłaś za siebie w okup. Później pasterza kóz kochałaś i w wilka przemieniłaś, że jest przez własnych przyjaciół ścigany, od psów własnych kąsany. Mnie, kochając, tak samo zgubisz.

Isztar rozgniewała się i tak rzekła do Ana:
- Ojcze, Gilgamesz obelgę mi zadał, wyliczył wszystkie moje plugastwa. Stwórz mi bykołaka, by Gilgamesza uśmiercił. Inaczej kraj umarłych otworzę, by umarli żywych objedli.

- Anu: Jeśli bykołaka stworzę, będzie w Uruk 7 lat nieurodzaju, powinnaś więc ziarna dla ludzi nazbierać

- Isztar: Nasypałam już ziarna dla ludzi, teraz daj mi zemstę na Gilgameszu !

Runął bykołak na ziemię, od jego chrapnięcia upadło dwustu mężów z Uruku. Złapał Enkidu

go za rogi, Gilgamesz za ogon uchwycił. Miecz mu Enkidu w szyję wraził i ubił bykołaka. Serce mu wyrwali, przed Szamaszem położyli i modły uczynili.

- Isztar: Jak śmieliście mnie znieważyć i bykołaka ubić !?

Posłyszał te słowa Enkidu, wyrwał członek bykołaka i twarz jej cisnął.

- Enkidu: Obym tylko ciebie mógł tak dostać !

TABLICZKA VII

Rzecze Gilgamesz do Enkidu, by posłuchaj snu jego:

Anu, Enlil i Szamasz zeszli się na naradę.

- Anu: Cedry ścięli i bykołaka ubili, jeden z nich musi umrzeć.

- Enlil: Niech Enkidu umrze.

- Szamasz: Z mojego to rozkazu uczynili, dlaczego mają ponieść karę ?

- Enlil: Chadzasz z nimi niczym ich towarzysz, nie ujmuj się za nimi.

Tak opowiadał Gilgamesz.

- Czemu tak ma być? Wstawię się za tobą, Enkidu, złote posągi bogom wystawię.

- Enkidu: Nie marnuj złota, Gilgameszu, bogowie słowa nie cofną. Nie martw się, przecież wszystko, co ludzkie, przemija. Ach, Szamaszu, daj mi zemstę nad myśliwymi i Szamchad, którzy mnie ze stepu wywiedli, przez co śmierć sprowadzili.

- Szamasz: Czemu chcesz zemsty na Szamchad, która cię chlebem nakarmiła i dała Gilgamesza za przyjaciela ?

- Enkidu: Dobrze więc, niech Szamchad będzie szczęśliwa, niech umrze ten, kto ją znieważy.

Na drugi dzień rzecze tak Enkidu do Gilgamesza:

- Sen miałem. Człowieka widziałem o twarzy ptaka burzy. Mocować się z nim zacząłem, ale pokonał mnie. Powiódł mnie w siedlisko mroku, w do m, z którego się nie wychodzi, gdzie nie ma światła. Mieszkają tam starzy królowie, mieszka tam Ereszkigal, mieszka też

Beletseri, pisarka ziemi. Trzyma tablicę losu i w głos ja czyta. Twarz podniosła i mnie zobaczyła: "Już śmierć przywiodła tego człowieka."

- Gilgamesz: Ujrzałeś sen nieodwrotny.

- Enkidu: Oto choroby duch się w me ciało, jak w szatę przyodział. Oczy me nic nie widzą, uszy nic nie słyszą, usta nie mówią.

Dwanaście dni leżał Enkidu w łożu, wreszcie tak mówi do Gilgamesza:

- Przyjacielu mój, bóg wielki mnie przeklął. Nie chciałem iść w bitwę przeciw Humbabie, bałem się śmierci. Teraz umieram w hańbie, na łożu.

TABLICZKA VIII

Trzynastego dnia zamknął Gilgamesz oczy Enkidu:

- Płaczcie ludzie Uruku, płaczcie dzikie zwierzęta, jako ja płaczę !

Kazał Gilgamesz wznieść Enkidu posąg ze złota, nie skąpił złota, alabastru i złotych kamieni. Siódmego dnia pochowano Enkidu, Gilgamesz złożył ofiary.

- Czyż nie będę jak Enkidu ? Jakże mi spokój znaleźć ? Trwogę przed śmiercią poczułem, Szamaszu. Racz mnie wśród żywych zachować.

- Szamasz: Władza królewska ci sądzona, nie życie wieczne. Imię swe rozsławisz, a po śmierci sędzią będziesz wśród Anunakich. Śmierć to od dawna los ludzki, Gilgameszu, na co ty się porywasz ? Życia wiecznego nigdzie nie znajdziesz.

TABLICZKA IX

Płakał Gilgamesz po Enkidu, udał sie na pustynię. Tam postanowił udać się do Utanapisztima, co życia wiecznego dostąpił. Doszedł do gór Maszu, sięgających szczytami nieba, a piersią podziemia, których strzegą ludzie-skorpiony.

- Człowiek-skorpion: Skąd przybywasz, po co i gdzie podążasz ?

- Gilgamesz: Enkidu, przyjaciel mój, umarł, w ziemią się zmienił. Nie chcę podążać jego drogą. Do ojca mego, Utanapisztima, biegnę. W zgromadzenie bogów wstąpił, wśród nich życia dostąpił. Jego chcę o życie i śmierć zapytać.

- Człowiek-skorpion: Nikt nie przeszedł tych gór, przez 12 wiorst jest mrok nieprzeniknony. Przejściem tym przemieszcza się Szamasz-słońce, palący wszystko na swej drodze. Jakże ty się przedostaniesz ? Wejdziesz w te wrota i nie wrócisz.

Ruszył Gilgamesz przez góry. Przez trzy wiorsty mrok był ogromny, a następnie wielka jasność. To Szamasz szedł na spoczynek, omal go nie spalił.

- Gilgamesz: Szamaszu, jaka droga do Utanapisztima ? Wskaż mi ją.

- Szamasz: Gilgameszu, na co ty się porywasz ? Życia wiecznego nie znajdziesz. Jednak twoja wola. Nad morzem mieszka Siduri, boska karczmarka. Ją spytaj o drogę.

Ruszył Gilgamesz. Przeszedł 9 wiorst i ujrzał światłość. Zobaczył sad kamienny pełen klejnotów.

TABLICZKA X

Doszedł do siedziby Siduri, opowiedział jej o swej wędrówce, o śmierci Enkidu i strachu przed śmiercią.

- Siduri: Kiedy bogowie stwarzali człowieka, śmierć jemu przeznaczyli, życie zachowali we własnym ręku. Ty, Gilgameszu, napełniaj żołądek, dniem i nocą obyś wciąż był wesół. Codziennie sprawiaj sobie święto. Dnie i noce spędzaj na grach i pląsach. Niech jasne będą twe szaty, włosy czyste. Patrz jak dziecię twej ręki się trzyma. Kobiecą sprawę czyń z chętna niewiastą. Tylko takie są sprawy człowieka.

- Gilgamesz: Wskaż mi jednak , Siduri, drogę do Utanapisztima.

- Siduri: Nie ma przejścia przez morze, tylko Szamasz tędy się przeprawia. Na końcu morza woda śmierci drogę przegradza. Poszukaj Urszanabi, przewoźnika, może on ci pomoże.

Porwał Gilgamesz topór i miecz i pobiegł w las. Spotkał tam Urszanabi.

- Gilgamesz: Którędy droga do Utanapisztima ? Chcę go o życie i śmierć zapytać.

Urszanabi zabrał go do łodzi. W trzy dni przebyli drogę miesiąca i wpłynęli na wody śmierci.

- Urszanabi: Weź teraz, Gilgameszu, żerdzie i odpychaj się każdą, nim nasiąknie. Bacz byś wody śmierci ręką nie dotknął.

Utracił Gilgamesz 120 żerdzi, a potem szaty zdarł i wzniósł je niczym żagiel. Ujrzał ich

Utanapisztim i o imię Gilgamesza zapytał.

- Gilgamesz: Długą drogę przebyłem do ciebie, by cię o życie i śmierć zapytać.

- Utanapisztim: Bogiem i człowiekiem jesteś w jednym ciele i taki twój los. Nie masz miejsca wśród bogów, dlatego jesteś śmiertelny, bo nic, prócz bogów, nie jest wieczne. Wszystkiemu życie i śmierć przeznaczono.

TABLICZKA XI

- Gilgamesz: Ty jednak jesteś mi podobny, a śmierci uniknąłeś. Jakżeś wstąpił w zgromadzenie bogów, jakżeś wiecznego życia dostąpił ?

- Utanapisztim: Opowiem ci.

Szuruppak to stare miasto, blisko stamtąd do bogów. Wielce się wtedy ludzie mnożyli i ogromny hałas czynili. Obudziło to Enlila, który zwołał bogów. Na naradzie postanowiono uciszyć rodzaj ludzki, czyniąc wielki potop (I 6,6-7). Jednak Ea było żal ludzi, których sam ulepił, dlatego rzekł do mnie, swego wiernego sługi: "Niech mąż z Szuruppaku dom swój rozbierze i korab zbuduje. Ratuj życie, porzuć mienie, człowiecze, bogactwa znienawidź. Wprowadź w korab z wszelkiej duszy nasienie, ze zwierząt i ptaków niebieskich. Weź wszelkie zboże i swój majątek. Weź żonę, potomstwo i wszystkich krewnych. Weź biegłych w rzemiośle. Ja tobie poślę wszelkie zwierzęta stepowe". Nazajutrz zwołałem swoją rodzinę i każdemu prace zadałem. Przed zachodem słońca dnia siódmego korab był gotów. Zepchnięto go do wody, zanurzył się w dwóch trzecich. Włożyłem do niego swoje złoto i srebro, zwierzęta, rodzinę i rzemieślników.

Nazajutrz rano wielka chmura nadeszła, Addu nawet bogów przeraził, schronili się w górach. Spokornieli ludzie, o pomoc prosili. Sześć dni i siedem nocy trwał potop z nieba, zrównał ziemię. Dnia siódmego wszystko się skończyło, ludzie gliną się stali (I 7,17). Korab zatrzymał się na górze Nicir. Dnia siódmego wypuściłem gołębia, lecz ten powrócił niebawem. Tak samo jaskółka wróciła, lecz nóżki miała błotem pobrudzone. Wreszcie wypuściłem kruka, lecz ten nie wrócił już, ląd odnalazłszy. Zszedłem na ten ląd wraz z rodziną i przyjacielem Urszanabi. Pozostali też wysiedli, ofiary bogobojne złożyli i rozbiegli się, by ziemię zaludnić nad rzeką Purattu (I 8,17). Ja także ofiarę uczyniłem i kadzidła zapaliłem. Bogowie woń poczuli i jak muchy mnie, czyniącego ofiarę, obsiedli (I 8,20). Pojawił się też Enlil, a zobaczywszy mnie i korab wielce się rozgniewał:

- Co za dusza się ocaliła, żaden człowiek miał nie ocaleć.

- Ea: Tyś mądry, jakże więc mogłeś nierozważnie potop uczynić. Chcąc ludzkość ukarać,

mogłeś suszę zesłać lub mór lub dzikie zwierzęta. W gniewie byś ludzkość bezpowrotnie zniszczył. Ja jego uratowałem, we śnie tajemnicę bogów pozwoliłem zrozumieć.

- Enlil: Utanapisztim był dotąd człowiekiem, teraz nam jest podobny. Niech w oddaleniu mieszka, w krainie gdzie wody świat opływające w otchłań uchodzą, gdzie rzeki się kończą, gdzie słońce wschodzi.

I powiedli mnie tam. Lecz dla ciebie, Gilgameszu, któżby się zebrał z bogów, abyś życie znalazł, którego szukasz ?

- Gilgamesz: Cóż mi więc czynić ? W domu swoim ciągle śmierć widzę.

- Utanapisztim: Wiele przeszedłeś, Gilgameszu, dam ci coś na powrót do domu, powiem ci o tajemniczym zielu. Rośnie ono na dnie morza, ma ostre kolce. Jeśli zioło posiądziesz, młodość odzyskasz.

Zanurkował Gilgamesz w otchłań i zioło zdobył. Jednak podczas podróży kąpał się w jeziorze i wąż, zapach ziela poczuwszy, ziele młodości porwał (I 3,14 ; I 3,22-23). Wielce rozpaczał Gilgamesz, gdyż na darmo wielką odbył podróż. Nie dane mu było zmienić odwiecznego prawa boskiego.

TABLICZKA XII

Sen miał Gilgamesz i rzekł do Urszanabi, który mu towarzyszył:

- Prosiłem bogów, by pozwolili Enkidu przynieść moje pałki i bęben. Rzekł wtedy Ea, że wypuści Enkidu z podziemi, by mógł mi prawo ziemi objawić. Zobaczyłem Enkidu, który rzekł: "Ciało moje, którego dotykałeś, w proch, w glinę jest zmienione". Wielki smutek ta prawda we mnie wywołała. Spytałem się następnie, czy w krainie zmarłych widział duchy wojowników w bitwie poległych, odpowiedział, że widział. Spytałem, czy widział tego, który śmierci się bał, w bitwie nie poległ. Wtedy duch zniknął.

- Urszanabi: ja przewoźnik, nie mnie sny wykładać.

W końcu przybyli do Uruku, murem otoczonego. I taki to był trud Gilgamesza, który wszystko widział i przejrzał, widział rzeczy zakryte, rzeczy tajemne, przyniósł wieści sprzed wielkiego potopu. Wyruszył w daleką drogę, zmęczył się ogromnie, przyszedł z powrotem, na kamieniu wyrył powieść o trudach.

fragment, wg **http://urnammu.republika.pl/gilgamesz.htm**

opr. Adam Fularz
na podstawie Wikipedii oraz **https://sites.google.com/site/orygenesorgblog/Home/bible-search-books/mezopotamia**

1. Jean-Jacques Glassner, *Mesopotamian..*, s. 120-121
2. P. Michalowski, "Sumerian...", s. 83
3. M. Kovacs, *The Epic...*, s. xxvii-xxviii
4. M. Kovacs, *The Epic...*, s. xxvii
5. A. Falkenstein, *Gilgameš*, [w:] *RLA* 3, s. 357
6. M. Jastrow, A. Clay, "The Epic...", s. 29-32
7. M. Jastrow, A. Clay, "The Epic...", s. 32
8. M. Kovacs, "The Epic...", s. xxi
9. **S** M. Jastrow, A. Clay, "The Epic...", s. 26
10. M. Kovacs, *The Epic...", s. 4 (tabliczka I, wiersz 46)*
11. Starsza siostra Gilgamesza nosi to samo imię co przedostatni władca I dynastii z Kisz. W eposie *Gilgamesz i Huwawa* Gilgamesz przeznacza ją na żonę dla Huwawy; K. Szarzyńska,*Eposy...*, s. 63.
12. Wspomniana w eposach *Gilgamesz i Huwawa* oraz *Gilgamesz i Byk Niebiański*; K. Szarzyńska, *Eposy...*, s. 63 i 69.
13. J. Black, A. Green, *Słownik...*, s. 75
14. K. Szarzyńska, *Eposy...*, s. 53
15. M. Kovacs, *The Epic...", s. 3 (tabliczka I, wiersze 10-11)*
16. K. Szarzyńska, *Eposy...*, s. 54, przypis 51
17. Piotr Michalowski, *"Bringing Ninlil..."*, s. 86.
18. K. Szarzyńska, *Eposy...*, s. 72
19. M. Kovacs, *"The Epic..."*, s. xxxii
20. M. Kovacs, *"The Epic..."*, s. xxxiii
21. ↑ J. Black, A. Green, *"Słownik..."*, s. 77-78
22. M. Kovacs, *"The Epic..."*, s. xxxiii-xxxiv
23. Carl Sagan.Kontakt.Wydawnictwo Zysk i S-ka.1997.
24. Adam Falkenstein, *Gilgameš*, [w:] *Reallexikon der Assyriologie* (RLA) 3 (1957-71), s. 356-362
25. Maureen Kovacs, *The Epic of Gilgamesh*, Stanford University Press, Stanford 1989
26. Morris Jastrow, Albert T. Clay, "The Epic of Gilgamesh - An Old Babylonian Version", San Diego 2003 (nowe, uzupełnione i poprawione wydanie książki, która wydana została po raz pierwszy w 1920 roku przez Yale University Press)
27. Krystyna Łyczkowska, Krystyna Szarzyńska: *Mitologia Mezopotamii*. Warszawa: WAiF, 1986.
28. Piotr Michalowski, *Sumerian King List*, [w:] Mark Chavalas (edytor), *The Ancient Near East - Historical Sources in Translation", Blackwell Publishing, Carlton*

2006, s. 81-85

9. Piotr Michalowski, *Bringing Ninlil to Tumal*, [w:] Mark Chavalas (edytor), *The Ancient Near East - Historical Sources in Translation", Blackwell Publishing, Carlton 2006, s. 85-87.*
0. Jean-Jacques Glassner, *Mesopotamian Chronicles*, Society of Biblical Literature, Atlanta 2004
1. Krystyna Szarzyńska, *Eposy sumeryjskie*, Wydawnictwo Agade, Warszawa 2003, **ISBN 83-87111-23-6**
2. hasło *Gilgamesz*, [w:] Jeremy Black, Anthony Green, *Słownik mitoligii Mezopotamii*, Wydawnictwo *Książnica*, Katowice 1998, s.75-78.
3. *Epos o Gilgameszu*, tłum. Krystyna Łyczkowska, Piotr Puchta, Magdalena Kapełuś, Wydawnictwo Agade, Warszawa 2002, **ISBN 83-87111-24-4**
4. **Opracowania polskie**

   - Stiller R. (tłum. i oprac.), *Gilgamesz*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1967.

   - **Epos o Gilgameszu** i inne mity sumeryjskie

   Opracowania obcojęzyczne

5. Azize J., Weeks N., **Gilgameš and the world of Assyria: proceedings of the conference held at ...**
6. Coulomb P.J.,**GL'Epopee de Gilgamesh**
7. Dalley S., **Myths from Mesopotamia: Creation, the Flood, Gilgamesh, and Others**
8. Finkel I., **The hero king Gilgamesh**
9. George A.R., **The Babylonian Gilgamesh epic: introduction, critical edition and cuneiform Texts**, I-II, Oxford: Oxford University Press 2003.
0. George A., **The epic of Gilgamesh: the Babylonian epic poem and other texts in Akkadian ...**
1. Harris K., **Gender and aging in Mesopotamia: the Gilgamesh epic and other ancient literature**
2. Heidel A., **The Gilgamesh epic and Old Testament parallels**
3. Jastrow M. i in., **The Epic of Gilgamesh: An Old Babylonian Version**
4. Katz D., **Gilgamesh and Akka**
5. Kluger R.S., **The Archetypal significance of Gilgamesh: a modern ancient hero**
6. Komunyakaa Y., Gracia C., **Gilgamesh: A Verse Play**
7. Kovacs M.G., **The epic of Gilgamesh**
8. London J., **Gilgamesh: a novel**
9. Maier J.R., **Gilgamesh: a reader** Wauconda, IL: Bulchazy – Carducci 1997.
0. Mason H., **Gilgamesh: a verse narrative**

1. Matthews V.H., Benjamin D.C., **Old Testament parallels: laws and stories from the ancient Near East**
2. McCaughrean G., Parkins D., **The epic of Gilgamesh**
3. Sandars N.K., **The epic of Gilgamesh**
4. Tigay J.H., **The evolution of the Gilgamesh epic**
5. Tournay R.-J., Shaffer A., *Lépopée de Gilgamesh* (Littératures anciennes du Proche-Orient 15), Paris: Le Cerf 1994.